

Extrait de la revue **SingulierS** du 4ème trimestre 2010

Revue des parlers romans de la province de Luxembourg

Editeur responsable: P. Otjacques, rue de la Hette 19 - 6840 Neufchâteau

Rubrique : Contes et racontroûles d'Ârdène

Lu capitin.ne Tarmiance èt sès twas tchins (2ème partie)

Mimile PÈTCHEÛR (Saint-Hubert)

An mile sèt' çant nonante deûs, Napolèyon avèt duvnu prumî consul èt mèsse dol Bèljike, après lès révolucionêres francès, ki l' avint codûe an tchèssant lès-Ôtrichyins al bataye du Jemapes. A ç' tins la, i gn-avèt, dins l' Bwès-a-Ban, dins l' triangue fêt pa Rdû, Transine èt Viance, twas brâves djins ki n' avint jamès atindu côzè d' li, èt ki vikint eûreus. Pètitmint, mès eûreus. C' èstèt lès Tarmiance : Louwis, lu père, Marie-Alexis, lu mère, èt Hubêrt, lu valèt. Hubêrt avèt tot jusse vint' ans, d' après ç' ku sès parints dzint. Père èt fi èstint lès deûs mèyeûs bokions do cwin, fwârt tos lès deûs al hâtche, al razète èt o rcèpe.

Portant, Hubêrt ôrèt bin stî a scole. Après lès primêres, lu mèsse du Rdû dzèt k' il avèt one bone tièsse. Mès il inmèt mî dmore avou s' père èt s' mère èt vikè avou zès.

Vla k' on bê djoû, lu famiye rcî on papî apwartè po champète avou l' catchèt dol Républike : avou tos lès djon.nes du vint' ans, Hubêrt dèt s' rinde a Namur, po-z-èsse incôrporè come sondârd da Napolèyon. Avou s' baluchon èt sès mouzus, i pôte an brèyant. Su père èt s' mère nu s' è rmètrant nin, chîs mwès après, il èstint mwârts du chagrin tos lès deûs. Lève lu prumîre èt li kékes samin.nes pus tôrd.

Hubêrt, k' èstèt fwârt come on tchfô, toûrciveûs come on sindje èt subtil come on skiron, a traversè totes lès-arnakes èt amantchrîes do sèrjant instructeur, k' èstèt assèz crapuleûs... Jamès Hubêrt nu s' a lèyi avèr èt n' a jamès stî djondu. A tél pwint, k' après chîs mwès, il èstèt ddja caporal... Il è mankèt bramint, dins lès rangs dès-arméyes da Napolèyon. Lès batayes î fint dès fameûs chôrs. I gn-avèt dès places a prinde.

Hubêrt va gangnè tos sès galons èt tos sès grâdes so lès tchamps d' bataye. Insi, il avèt duvnu lieutenant à Ôsterlitz po avèr fêt prîjnîs, tot seû, do costè dès-ètangs, on jènèral russe èt tot s' t-état major. I dvint capitin.ne du cavalrie a Wagram d' où ç' ku su jènèral, lu comte de Lassale, avèt moru dins sès brès, après avèr sutî touchè, dins one charge du cavalrie, pa one bale an plin.ne tièsse.

Il avèt stî jusk' a Moscou avou sès sondards èt î avèt vikè lu fameûs inçandîe dol vaye d' où ç k' il avint intrè lu catôrze du sètambe mile yût' çant doze. Avant d' bate an rtrète al tièsse du sès-omes, ki crèvint d'fwad dins lès tampètes du nîve. Il avint pôrti a sèt' çant mile omes, i gn-avèt k' a pon.ne carante mile k' avint rvènus. C' èst surtout al Bèrézina ku lès cozakes ont touwè lu pus d' sondards da Napolèyon k' èstèt pètè ô djâle dins one bèrlin tchôfée, tirée pa twas tchfôs rapides cand ça avèt sintu mwès. Lu tchfô da Hubêrt avèt adjalè so place, lès pates come dol pîre i n' avèt pus polu avancè d' on mète èt avèt crèvè dwat come on-î. Avou s' camarâde lu capitin.ne Cwanet, d' Dinant, il ont oyu l' chance d' arivè o bwârd do fleûve dins lès prumîs èt d' î trouvu one vîye barkète abandonée. Lu pont èstèt ddja tchèrdjè èt plin a n' savèr î intrè. Avou deûs ou twas ontes oficièrs ils ont polu traversè l' êwe ki tchèriyèt dès glaçons ossi gros ku leû barkète. Il ont cwayu mwint' còps k' ils alint î dmore. Du l' onte costè, an s' catchant dins lès bwès, po chapè ôs cozakes ki poussint èt fwarçint do costè do coûtchant, ils ont poussè o nôrd, nu moussant ku dins lès tos pttis viadjes. C' èst dins lès fôbourgs du Cracovie k' il ont apris ku Napolèyon avèt stî batu pa l' coalicion. Lès coalizès intrant a Paris lu trante èt yonk du mârs. Lès Russes campint min.me so lès Tchamps Elizès.

Cand il a apris ku Napolèyon èstèt rasèrè a l' île d' Elbe, il a brê come on-èfant a kî ç' k' on ôrèt spiyè su tchfô d' bwès, lu djoû dol Saint Nicolas. Come ils avint des pîces d' ôr trovûes dins lès piyadjes du Moscou èt k' il avint parvènu a sôvè o passadje dol Bérézina, i plint s' achte a mougnè èt dès civils mousmints...

Mês i dmorint todi dins lès ptits tchmins èt lès ptits viadjes. Lès voyes éstint plin.nes du bribeûs èt d'compeûs d' bouëse. Mês come il éstint cink èt co ârmès, nolu nu wazèt lès-atakè. Djoû après djoû, samin.nes après samin.nes, rotant sovint dol nut', il ont tot doûçmint rgangnè lu Bèljike, po Hubêrt èt s'camarâde Cwanèt, èt l' France po lès twas ontès do minme rédjimint.

Cand Hubêrt a rintrè dins s' pètit viadje, côzu nolu nu l' ruconuchèt télmint k' il èstèt tchandjè. An rintrant dins s' pètitè cassine, il a brê, portant c' èstèt on dur. Mês an sondjant al fin do vicadje du sès parints, i s'a lèyi 'nn-alè : il avèt seûlmint apri leû mwârt pa kékes mots ku l' curè avèt parvènu a lî fére passè.

Pus il a cmincè a rapropriè l' cassine : poussîre èt rantwèles avint rcovru tos lès meûbes, dol tâbe ôs lits, passant pô-z-ârmères èt lès plantchîs. Po sès dintes, il a rcumincè su mèstî d' bokion èt l' ovradge nu lî mankèt nin. On djoû, an rvénant do bwès, il avèt stî sîji pa one ponve brake galeûze, k' avèt l' êr du crèvè d'fwin. Fwârt po touwè lès-in.nmis al guêre, lu capitin.ne Hubêrt avèt bon keûr èt èstèt tinre po lès malèrèus ki sofrint, biesses ou djins. Il avèt sognè lès plêyes dol ponve biësse, l' avèt noûri... Èt l' tchin nu l'avèt pus kitè, i l' sîjèt partout... Sôf o viadje pask' il avèt co peûr dès-omes èt dès gamins. Hubêrt l' avèt lumè Chopin, come dès djins k' il avèt conu an Pologne.

Lu dîmagne, i mètèt s' tunike du sondârd k' il avèt parvènu a sôvè dol débake dol rutrète du Russie èt dol Bérézina. Il î acrotchèt lu médaye militère, lu cwas dès brâves èt sacantes ontès rulûjantes bèrlokes. C'èst-insi agadlè, ku tot l' viadje lu vèyèt arivè al mèsse du dîj eûres. Après mèsse, i copinèt avou tortos. Lès-èfants l' sîjint avou dès-ouys grands ô lôdje. Il alèt voltî stron.nè deûs twas grandes gotes du pèkèt amon Adolfine, ki tnèt on ptit café addé l' ègljje... Il î atirèt sovint lu ptit vî curè k' in.mèt bin l' atinde racontè sès guêres, sès batayes, sès victwâres èt sès montées an grâde...

On dîmagne, an rgangnant s' cassine, vo l' la co sîji pa on pineû èt pièrdû tchin. Rintrè avou Hubêrt al môjon, Chopin avèt volu grognè, mès l' capitin.ne avèt rtrouvu s' lingadje militère : « Chopin, dju t' amine one comère èt si tu n' ès nin djinti avou lèye, dju t' fou cate djoûs al sale du police » ! Lès deûs tchins n'avint nin tôrdji a s' fére dès mamouîrs. Come c' èstèt on femèle, i l' avèt lumè Chopine.

Lès djoûs èt lès smin.nes passint dins l' calme rutrovu : tos lès djoûs o bwès avou sès deûs tchins ki nu l'kitint jamès èt l' dimagne o viadje avou l' mèsse èt one djintie pètitè virée amon Adolfine sins sès tchins. C'èst onk du cès dîmagnes la, justumint, k' an rvénant a s' cassine, i vèt twas cate tourciveûs gamins ki rtrakint on ptit tchin a côps d' pîres. Sins s' fâchè il î mèt lu ô la, fêt lu lçon ôs mèchants randacheûs, ramasse lu ptite biësse dins sès brès an lî côzant tot doûs po n' nin l' subarè. Cand il l' a oyu rnèchè èt pansè, il l' a mètu addé lès deûs ontès an dzant : « ç't-i ci on l' va lumè Chopinète, wêtez a vos du n' nin lî fére do mô, ca vos ôrez afinre a mi. Pont d' istwâres, çu n' èst nin pasku v's-èstèz pus fwârts ku lèye ku tot v's-èst pèrmi. Pormi c' èst l' Bon Dju dès tchins ki v's-a mètu so m' route tos lès twas ». Binôje k' èlle èstèt Chopinète, èle duvint one pètitè tourciveûze, èle hoplèt so tot come on bikèt èt èle n' arètèt nin d' balzinè èt d' couru pa t't-avô, cand èlle èstèt foû dol cassine.

On djoû k' Hubêrt abatèt dins l' bwès d' Cwî, nin lon du Trô dès Nûtons, il atind Chopinète ki bawe. « Cwè ç' k' èle fout co par la » ? Di-st-i tot yont. Come èle n' arètèt nin d' bawè, i va vèy çu k' èle fêt. O pîd d' on grand tchin.ne, èle chèrbînèt èt èle creuzèt. Pus' k' èle grètèt èt pus' k' èle s' acharnèt. Hote, èle bawe co a ptits comps an rwètant s' mèsse. Sès ouys ficsint Hubêrt avou l' êr du lî dire : creûze on pon avou mi va!

– Jamês vèyu one tchèstûe come twès. Si t' èstès o réjimint dol garde, dju t' foutrè o cachot po cate djoûs ! C' èst cand min.me assez po ôdjourdu. Dumwin dju prindrè mu pioche èt one choûpe.

Lu londmwin, Hubêrt su mèt a creûzè dins l' tinre dure èt après kékes choûpléyes il arive so deûs grosses plates pîres. Avou l' pwinte dol pioche, i tape on comp inture lès deûs pîres èt il atind come on son métalike.
«

– T' ôrès co bin rêzon Chopinète. Asteûre, ôs pas d' charje èt vîve l' Ampreûr !

Pa dzo lès pîres k' il a mile rûzes a rtirè, i duscovure on cofe an fyinr. Mès lu cofe èst télmint pèzant k'Hubêrt nu parvint nin a moussè foû do tron. Du rtoûr dol cassine, lu nut' cumincèt a tumè, il a rvènu avou dès tchin.nes, on palan èt one hamède sol bèrwate. Après bramint dès paskéyes èt des rûzes, il a parvènu al moussè foû : i 'nn-avèt one fameûze du souwéye, i s' a rchoûrbu mwint' comps avou on grand rotche motchwè d' potche a blancs pwès.

– Dju sons mèsse do tèrin, l' in.n'mi èst foutu èt vîve l' Ampreûr !

Hîrtchè l' cofe so l' bèrwate n' a nin stî ôjî non pus èt i s' a rapwazè twas côps inture lu tron èt l' rintéye al cassine.

Po drovu l' cofe, il a falu dès limes, dès martês, dès burins, one soliyète a métôs... Il a carémint soyè l'cadnas a scrèt èt fêt sontè lès vièrtîres o burin. Cand l' coviake a stî anlèvé, Hubêrt a tumè asblowi pa l' ruluance dès diamants èt dès pîces d' ôr.

– Sacré çant millions d' bonèts a pwèls, Chopinète, nos vla ritches. Rin ku ç' gros safîr la vôt one fonrtune. Dj' ê gangnè one bèle djoûrnée an v's-adoptant, mès tchins !

Du ç' tins la, tot ç' ku t' trovès èstèt por twè. Ôdjoûrdu, l' Ètat t' è prind cinkante pour çant... Si c' èst nin dpus. Avou s' fortune tote novèle, Hubêrt a achtè one fwârt bèle vila tot l' long dol Lèsse, a ambôchè on mènadje, l' ome èt l' fème, come domèstikes. Si t' avès vèyu lu fringant tchfô k' il a achtè, m' fi, t' ôrès tumè voye d' admiracion. I l' a lumè Lassale come su jénèral, mwârt dins sès brès a Wagram.

Dins totes lès places, o dzo dès cwas k' il avèt pindu, i gn-avèt on portrêt da Napolèyon. Dins l' place pa dvant, k' i lumèt su ptit salon, il avèt pindu dès grands câdes d' où ç' k' on vèyèt Napolèyon a tchfô èt dès pintures fêtes so lès gandes batayes. Dins one vitrine, on plèt vèy lu pipe du s' jénèral Lassale k' il avèt ramassè a costè do cwâr mwârt : tortos savèt ku Lassale, avant d' lancè one charje du cavalrîe, alumèt todi s' pipe èt l' ôrdèt o cwin dol boutche jusk' al fin dol bataye.

Tos lès djoûs, po s' porminè, il alèt fére on toûr dins lès bwès. Montant s' bê tchfô èt trin.nant padrî li sès twas tchins : « ça c' èst m' èscouwâde ! An avant, ôdjoûrdu i fêt l' solé d' Ôstèrlitz » ! Dzèt-i. Come su charitè èstèt fwârt conûe, tos lès manants su duscovrint so s' passadje :

– Bondjoû Capitin.ne !

– Bondjoû, mes brâves ! C' èst a twè Chopinète ku dju dè çu vénéracion la. On djoû, dju t'prézantrès a l'Ampreûr, pasku dju sé bin ki va rvènu !

I n' cwayèt nin si bin dîre, i n' savèt nin ku s' veû alèt bintont s' réalizè.

(à suivre)